

משותפות לקהילה

אמיתי עציוני
יוני 2016

כבוד הנשיא ריבלין קורא לדיאלוג בין ארבעה "שבטים", כדי לפתח שותפות חברתית נרחבת בישראל. (ארבעה מגזרים אלו, המכונים גם פלחי אוכלוסייה, כוללים: יהודים חילוניים; חרדים; קבוצות דתיות לאומיות; וערבים ישראלים). הנשיא התווה ארבעה "עמודי תווך" עליהם תוכל שותפות מעין זו להיבנות. הללו כוללים תחושת ביטחון, אחריות משותפת, שוויון אנושי וחוקי, ודמות ישראלית משותפת.

נכון להעלות שיח זה לסדר היום- חיוני למעשה – על ידי קיום סדרת דיאלוגים בין נציגים של ארבעת ה"שבטים". אני מציע - כדי לפתוח בדיאלוגים על בניית השותפות שריבלין קורא להקמתה- להזמין מספר קטן, למשל ארבעה נציגים מכל קבוצה למפגש ציבורי. (המפגש חייב להיות ציבורי כדי לכנס יחדיו את הקבוצות החברתיות השונות). חשוב שהמוזמנים ייצגו את הזרם המרכזי של כל קבוצה ולא מפלגים קיצוניים, ובמילים אחרות – לא הקשים והעקשים ביותר וגם לא הפשרנים ביותר. קבלת ההזמנה תהווה הכרה מטעם המוזמנים בכך שהם מגיעים כדי לנהל דיאלוג ולא כדי להתעמת. מסיבות שיתבהרו במהרה יצריכו הפגישות מנחה מוערך עד מאוד, עדיף הנשיא ריבלין עצמו, או אדם אחר מטעמו.

קיימות שלוש אפשרויות שאפשר להשתמש בהן כנושאים כדי לפתוח בדיאלוגים. כל אחת מהן עשויה להצריך מספר פגישות.

אפשרות אחת: מחקר השוואתי של אי שוויון ומיעוטים.

הקבוצה בת ששה עשר החברים תתבקש לבחור במספר קטן של מדינות שונות, כגון ארה"ב, שבדיה, רוסיה והודו, לבקר בהן כקבוצה ולדווח מה נעשה באותן מדינות כדי לגרום למיעוטים שבהן להרגיש מקובלים יותר, ואיך פועלים שם כדי לצמצם חוסר שוויון. הקבוצה תגלה כי בעיות, אשר לעתים קרובות טוענים לגביהן שהן בעיות מציקות של ישראל, קיימות בצורה זו או אחרת בכל החברות, וכי הדרכים והצעדים לפתרון קשים עד מאוד ליישום. עובדה זו תצמצם, במידה מסוימת, את הלהט בו עולות סוגיות אלה לדיון בישראל וגם תוביל לזיהוי כמה מהצעדים שניתן להשתמש בהם כדי להקל על בעיות אלה ואשר הקבוצה תוכל להסכים עליהם.

אפשרות שנייה: בחינת בעיה ספציפית וצעדים ממוקדים לפתרונה.

מחקרים מראים שכאשר מבקשים מאנשים בעלי רקע שונה להסכים על צעד שיש לבצע והם יודעים גם שההסכם שלהם בנדון ייושם, הם נוטים להפוך למעורבים כי ידוע להם שהדיונים שלהם לא יהיו דיוני סרק אלא ישפיעו באופן משמעותי על חיי המגזרים אותם הם מייצגים. הנשיא ריבלין הזכיר כצעד כזה שירות לציבור, או לקהילה. תוהה אני אם יכול היה לפתוח בצעד מאתגר פחות, למשל – בשינויים בחוקים הנוגעים במנהגי קבורה. כאן הפלורליזם מבוסס היטב אם כי יש צורך בכמה שינויים. (העובדה כי שלוש הקבוצות הלא חילוניות עשויות לגלות שמלכתחילה הן קרובות יותר אחד לשנייה מאשר הקבוצות החילוניות, אינה בהכרח דבר רע). אין ספק כי קבוצת השישה עשר תוכל למצוא או לבחור בנושאים רבים. פגישות נוספות, בתקווה, יצרו את הבסיס למעבר המאתגר משותפות לקהילה.

איני יכול להדגיש מספיק כי הדבר יעבוד רק אם יהיה ברור שכל מה שהקבוצה תחליט עליו (אם ניתן יהיה להגיע להסכמה) ייושם, או לפחות יילקח בחשבון כאפשרות רצינית על ידי הרשויות הרלוונטיות, (וכי לא יהיה מדובר בצעד טריוויאלי).

אפשרות שלישית: קדושת החיים והכבוד זה לזה

הנשיא ריבלין מתייחס להקמת שותפות, לא לבניית קהילה. אני רואה בכך בחירה נבונה של המונחים ומוקד הדיון כיוון שהקמת שותפות – המבוססת על אינטרסים משלימים או משותפים ועל הסדר הדדי – תדרוש הרבה פחות מאשר יצירת קהילה המצריכה רובד עבה של ערכים משותפים וקשרי קירבה. (למעשה, מאחר שמדינות מצריכות בסיס קהילתי, ההגדרה הטובה ביותר שלהן היא של קהילות שהשקיעו גורלן במדינה). עם זאת, גם שותפויות מפיקות רווח כאשר יש להן כמה ערכים משותפים. אם מבקשים לגלות ולפתח ערכים משותפים, מציע אני שיבקשו מכל קבוצה להגיש הצהרה מדוע הקבוצה מתייחסת אל כל אדם חי כאל מטרה בפני עצמה וכי לכל איש יש זכות לקבל יחס של כבוד (אני מאחד את שני הערכים מכיוון שיש להם משקל שונה בכל אחד מארבעת השבטים). ניתן יהיה להמשיך בדיון לאחר הצגת ארבע ההצהרות כדי לראות אם אפשר יהיה להגיע למכנה משותף ובעקבותיו בחינה של ההשלכות של קונצנזוס כזה בסביבות שונות. כמוכן שאפשר יהיה למצוא נושא אחר. הדבר נכון במיוחד אם, למשל, לאחר שלוש פגישות תבקש קבוצת הששה עשר להמשיך ולבחור נושאים משלה.

דרישה פרוצדורלית: פיתוח דיאלוג מתון (באנגלית civil dialogue).

קיימת נטייה חזקה בפגישות מעין אלו שתוארו לעיל במקרים של אלו אשר מייצגים קבוצות שונות, במיוחד בפגישות ציבוריות, להשמיע את עמדתם במונחים רגשיים חזקים ולהעביר ביקורת על עמדת הקבוצות האחרות. סוג זה של פתיחה מקשה להמשיך ולעבור למצב של תן וקח פרודוקטיבי אשר מוביל להבנות משותפות חדשות. על כן רואה אני לנכון כי או בעת הכנת הפגישות, או כחלק מהמפגש הראשון, יופרש פרק זמן נפרד להכנת מה שניתן לכנות כ'חוקי הפתיחה באש' לגבי נורמות שיהיו מוסכמות על כולם לגבי הנחייה של הדיאלוגים. אותם כללים מהווים את מרכיב היסוד של דיאלוג מתון (civil dialogue), והם הכרחיים בכל מצב של תן וקח פרודוקטיבי. הם כוללים הסכם (א) לא לייצר דמוניזציה של הצדדים האחרים; (ב) רצוי שנציג הקבוצה ידבר על קבוצתו ולא על מה עושים או מאמינים בקבוצות האחרות; (ג) לא יהיה שימוש בשמות תואר פוגעניים; (ד) יש להימנע מללחץ על ה'כפתורים הרגישים' של הצדדים האחרים; (ה) ומעל לכל, יש לדון בכוונות לפעולות בעתיד

ולא במעשים שנעשו בעבר¹; (ו) כאשר אחת הקבוצות מעלה חשש לגבי נושא מסוים כלשהו, לא יהיה זה נאות לנסות ולקשור אותו לחששות אחרים של קבוצות אחרות. לכל אחת מהקבוצות מגיע זמן הדיבור שלה על הבמה.

על המנחה יהיה, במיוחד בראשית הפעילות, להזכיר לעתים תכופות למשתתפים לשמור על הכללים. עליו או עליה להיות נחשבים מכובדים עד מאוד על ידי הכול, כדי שיוכלו לשמור על מסלול הפגישה. שארית הפגישה תוקדש לבחירת נושאים מהותיים, לעוד כשלוש פגישות נוספות בהמשך.

פורום מקביל

כדי להבטיח כי דיוני קבוצת השישה עשר יכללו את ארבע הקבוצות המיוצגות, רצוי לשדר את הדיונים בערוצי התקשורת ולספק הזדמנויות להזמנת הערות מהציבור. עם זאת, (א) יהיה על כל הפרשנים להזדהות (ולהודיע להם שהזהות שלהם תאומת) ו-(ב) ההערות שלהם יעברו עריכה בהתאם לכללים שפורטו לעיל. פורום כזה יתרומם רבות לכינון דיאלוג מנוהל בשפה מתונה (civil), הרבה מעבר לזה של קבוצת השישה עשר, ובהחלט מעבר לדיונים החריפים המייסרים את השיח הישראלי.

משותפות לקהילה

כבוד הנשיא ריבלין, בחוכמה לדעתי, מתייחס לשותפות, יותר מאשר לקהילה. ארבע הקבוצות יוכלו למצוא דרכים רבות כדי להגביר הבנה משותפת אם יתמקדו בפתח הדברים באינטרסים משותפים ומשלימים יותר מאשר בערכים משותפים. כל ארבע הקבוצות ישיגו – אם כי לא באותה מידה – הגנה חזקה יותר מהסביבה, רמות גבוהות יותר של צמיחה כלכלית, נוהגי ממשל פחות בירוקרטיים, בטיחות ציבור גבוהה יותר (בנושאים הקשורים לפושעים וסוחרים סמים), הגנה חזקה יותר לעובד ולצרכן, ועוד הרבה מעבר לכך. אלה הם אינטרסים משותפים לארבעת הקבוצות ומסיבה זו מאפשרים הצלחה בדיוניהן.

עוד יותר מורכבים, אך בעלי יכולת יותר יצרנית, הם הדיונים בסוגיות שבהן האינטרסים של הקבוצות השונות שונים, ושונים גם במיקומם ובנראותם². במקרים כאלה מתבצעות עסקות חליפין על בסיס חישוב שלקבוצה אחת יש אינטרס חזק מאוד ב-A ו-B ולאחרת ב-Y ו-Z ועל כן הן יכולות לפעול ביחד כאשר הקבוצה האחת תוותר בנושאים של Y ו-Z והקבוצה האחרת תוותר לשנייה בנושאים של A ו-B.

הסיבה שבעטיה ציינתי כי הבחירה של ריבלין לפתוח את סדרת הפגישות בדיונים בנושא של שותפות בין הקבוצות ולא כבוני קהילה היא חכמה ביותר, מאחר ששותפויות נבנות על אינטרסים שהינם טעונים הרבה פחות מערכים ועל כן מאפשרים לנוגעים בדבר למצוא דרכי פעולה חדשים שמתגמלים את כל הקבוצות. ברגע שתחושת השותפות תפתח ותתוגבר עשויות ארבע הקבוצות להיות נכונות יותר לבדוק ערכי ליבה משותפים, הבסיס של קהילות.

כאן מופיע נושא ליבה ברור והוא הקשר בין הכבוד לזכויות הפרט וההליך הדמוקרטי לבין העובדה שאין עליה עוררין שישראל הינה ותהיה מדינה יהודית. מקום טוב לפתוח בו כאן יהיה לציין שלא קיימת דרך אחת בלבד לשלב את שני האלמנטים המרכזיים הללו. כל דמוקרטיה פיתחה שיטותיה שלה להגיע לכך. צרפת היא המדינה הקיצונית ביותר בנושא הפרדת הדת - הכנסייה - מהמדינה במונחים פורמליים וחוקיים, אך לכנסייה הקתולית יש השפעה ניכרת. המדינה הגדולה היחידה האחרת שמנסה להפריד בין הדת למדינה היא ארצות הברית, ובה

¹ For more about this, please see: Etzioni, Amitai and Shibley Telhami. 2002. "Mideast: Focus on the Possible." *The Christian Science Monitor* (June 17). <http://aladinrc.wrlc.org/bitstream/handle/1961/1088/B392.pdf?sequence=1>

² Amitai Etzioni. "The Saliency of Saliency in International Relations" *Brown Journal of World Affairs*. Forthcoming (Spring/Summer 2016).

קבוצות נוצריות משחקות תפקיד מרכזי בפוליטיקה. בממלכה המאוחדת יש כנסייה מבוססת. אמנם בעשורים האחרונים הכנסייה האנגליקנית שיחקה תפקיד מוגבל למדי, אך בעבר היה לה תפקיד מרכזי, גם זמן רב לאחר שאנגליה כבר נחשבה לערש הדמוקרטיה. בנורבגיה, עד לא מזמן, המלך היה חייב להיות לותרני. המדינה שלמה שלמונים לכמורה הלותרנית ומימנה את מקומות הפולחן הלותרניים. בבתי הספר הציבוריים מלמדים שם עדיין את הערכים הלותרניים. בגרמניה קבע בית המשפט שאין להרשות שום סמל דתי בבתי הספר הציבוריים מלבד הצלב. בקיצור, כל אומה חייבת למצוא את דרכה שלה בבניית השילוב המסוים של הדמוקרטיה הליברלית והדת. ואולם, הדבר מושג בדרך הטובה ביותר לא על ידי אנשי ציבור אינטלקטואליים המגישים ניירות עמדה, אלא על ידי הדיונים של אנשי הקבוצות המעורבות, ככל הנראה לאחר שהפכו לשותפים חזקים.